

IRODALMI HAMISÍTVÁNYOK.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

Alig vehet vonzóbb témát a bibliografus tolla hegyére, mint az irodalmi hamisításokét. A görög irodalom klasszikus korától egész napjainkig alig mulik el évszázad, melyet egy vagy több irodalmi hamisítás emlékezetessé ne tett volna.

Egy kiváló angol szerző J. A. Farrer számos ily esetet kötött bokkrétába *Literary forgeries* cz. valóban élvezetes munkájában, melyet két év előtt Fr. J. Kleemeier németre is lefordított.¹ Azt hiszem nem végzek hiábavaló munkát, ha e fordítás ismertetése kapcsán némileg rendszerbe igyekszem önteni az ilyfajta hamisítványok fajait, kutatom azokat az okokat, melyek a hamisítókat kárhuzatos munkájukban vezették s röviden utalok azokra az eszközökre, melyek a hamisítványok koholt voltának kiderítésére alkalmasak.

A hamisítás három fajtát különböztethetjük meg: a tisztán irodalmi, a mikor valaki saját szellemi termékét hamis czégér alatt bocsátja árúba, a tisztán technikai, mikor a bűnös valódi szöveget hamis köntösbe bujtat s az irodalmi-technikait, a midőn úgy a szöveg, mint annak külső megjelenése megtévesztés szándékával készült. A hamisítások túlnyomó többsége e legutóbbi csoportba tartozik.

A hamisítás lélektani indokai többfélék lehetnek. A leggyakoribb, főleg a gyűjtő szenvedélynek kedvező korokban, a hamisító pénzvágya. Ebbe a csoportba tartoznak, hogy csak a Farrer-földolgozta eseteknél maradjunk, a nagyszámú Luther-autogramm-hamisítások, a Byron- és Shelley-hamisítások, melyeket a múlt század közepe táján George Gordon Byron, a nagy költő állítólagos természetes fia készített bámulatos ügyességgel

¹ J. A. Farrer, *Literarische Fälschungen*. Aus dem Englischen von Fr. J. Kleemeier, Leipzig, 1907. Th. Thomas. 8° XXIII. 223 l. Ára 5 M.

s értékesített még nagyobb szerencsével (jelenleg a British Museumban vannak e hamisítványok) s a francia Vrain-Denis Lucas hamisítványai, a ki genealogiai bizonyítékok gyártásán kezdte és e téren elért sikerein fölbuzdulva Pascal meg Galilei kezéből származó leveleket kezdett gyártani, a melyeket számos más, a fizika és matematika történetére vonatkozó hamis okmányokkal egyetemben Michel Chaslesnak, a világhírű tudósak varrt a nyakába s ekként nem kevesebb, mint 140.000 frankot csalt ki belőle.

Úgy látszik Alphonse Daudetnek ez az 1860—69. években lejátszódott, nagyszabású csalás szolgált mintául a francia akadémiaát gúnyoló *L'Immortel* cz. regénye megírásánál.

Farrer Daudetnek ezt a megjelenésekor nagy port fölvert regényét nem említi, pedig a regénynek az életben lejátszódott szédelgéssel való összevetése megérdemelte volna a fáradságot. Azt hisszük, nem végzünk fölösleges munkát, ha ezt az összevetést, melyre különben Jules Lemaitre¹ és Brunetiére² a regény megjelenésekor írt cikkeikben már utaltak, Vrain-Denis Lucas esetének Farrer könyvében található részletes története fonalán megkíséreljük.

Lássuk előbb a hamisítót, a ki a regényben — az író szatirikus irányzatának megfelelően — csak mellékes szerepet játszik. Lucas egy chateauduni parasztcsalád sarja volt, a ki szerfölött hiányos nevelését szülőhelye községi könyvtárában önszorgalmából egészítgette ki, 34 éves korában jött Párisba s miután a császári könyvtárban nem sikerült alkalmazást kapnia, előbb egy kéteshírű nemességkutató szolgálatába szegődött, majd látva hamisítványai sikerét, önállósította magát és saját szakállára kezdett dolgozni. Michel Chasles-lal 1861-ben lépett érintkezésbe s 1870 február 16-ig, a mikor kétévi fogságra ítélték, nem kevesebb, mint 27.320 hamis okmányt szállított ép oly jóhiszemű, mint bőkezű vevőjének. Ha tehát Lucas maga hamisította mindez iratokat, egy-egy napon átlag négy okmányt kellett gyártania! Daudet Lucast egy Fages nevű püpos könyvkötőmester képében lépteti elénk, a kinek hamisításait a kicsapongó életmódjához szük-

¹ Les Contemporains. IV : 229.

² Revue des Deux Mondes. LXXXVIII : 699.

séges összegek indokolják. Az okmányok, melyeket a benne vakon bizó akadémikus Astier-Réhu nyakába varr, körülbelül ugyanazok, melyek Lucas hamisítványainak javarészét tették: «des pièces autographiques sans rivales, des lettres signées Richelieu, Colbert, Newton, Galilée, Pascal, . . . trois lettres de Charles-Quint à François Rabelais».¹

Ugyancsak közelről követi írónk élő mintaképét abban is, ahogy az okmányok eredetét igazolja. Lucas szerint egy Boisjournain gróf, a ki XVI. Lajos idejében élt s nagy kéziratgyűjtő-hirében állott, a forradalom kitörésekor Amerikába akart menekülni, de hajótörést szenvedett, melyben életét is elvesztette. Irrattárát azonban néhány nap mulva kihalászták a tengerből s most egy elszegényedett szegény rokon tulajdona, a kit nehéz sorsa birt arra, hogy Lucas közvetítésével apránként eladogassa e nagybecsű erejüket.

Fage, a mikor Astier-Réhu a felajánlott iratok eredete iránt érdeklődik, szinte szóról-szóra hasonló mesével áll elő: «Il n'était, lui, que l'intermédiaire d'une personne . . . une vieille demoiselle noble, forcée de se défaire pièce à pièce d'une très riche collection, dans sa famille déjà du temps de Louis XVI».² S ha az okmányok hitelébe vetett bizalmát néhány gyanus körülmény már-már megingatja, legott eloszlik a kétkedés árnyéka is «devant l'explication toute naturelle qu'il donnait aux lapsus et regrattages visibles sur certains feuillets, avec le coup de mer subi par le fonds Mesnil-Case lorsqu'on le fit passer en Angleterre, au temps de l'émigration».³

A törvényszéki tárgyalásnál már nem követi Daudet Lucast, habár védekezése — mint Farrer találóan megjegyzi — épen nem szükölködött minden humor nélkül. Lucas nagy komolyan kijelentette, hogy nyugodt lelkiismerettel áll bírái előtt, senkit sem károsított meg, sőt ellenkezőleg: fölébresztette az érdeklődést már rég elfelejtett tények iránt, divatba hozta az Akadémiát, melynek ülésein, hála öneki, két éven át mulatott és okult a nagy közönség s végül népszerűséghez juttatta Chaslest, a kinek ebben az ideig ugyan nem volt része. Daudet Fage-a épen nem

¹ L'immortel: 31—32. l.

² I. h, 266. l.

³ U. o. 268. l.

humorizál s egész szárazon túlságosan kifejtett sexuális szükségleteit hozza föl mentségül. «Sa difformité — mint tudjuk, Fage hátán ormóttan púp éktelenkedett — le gênant pour ses conquêtes, il chercha un moyen de gagner beaucoup d'argent».¹ Miért ejtette el Daudet Lucas érveit, melyek pedig oly jól illettek volna műve szatirikus irányzatához, bajos megfejtani. Vajjon a közönséget akarta-e megkimélni, melyet ez esetben épen úgy ért volna gúnyjának fullánkja, mint az Akadémiát, vagy pedig sokkal komikusabbnak ítélte azt, hogy egy száraz akadémikus nagyképű értekezései teremtették elő az eszközöket olyan kicsapongások elkövetésére, melyek leírását sem tűrte meg az akadémia, ki tudná eldönteni? Hogy az utóbbi gondolat megvillant Daudet agyában, arra következtethetünk abból a részletből, a melyben leírja a törvényszéki tárgyaláson megjelent szép leányokat, «de celles dont les portraits paraient les murs de la chambre d'Albin Fage, ravies de la réclame qu'allaient leur valoir le procès».²

Jóval szabadabban járt el Daudet Michel Chasles alakjával, a ki műve egyik főszemélye, Astier-Réhu megrajzolásához szolgált mintául. Az írónak jogában állott annyit s úgy venni át mintájából, a mennyi s ahogy sajátos céljainak megfelelt; de el kell ismernünk, hogy ha ezáltal maróbbá is lett szatírája, az alak sokat veszített hihetőségéből. Michel Chasles matematikus volt s a geometria és asztronómia körébe vágó dolgozataival néhány alapvető igazságot állapított meg, melyek nemcsak akadémiai tagságot, de világhírt is szereztek neki. Matematikus volta némileg enyhítő körülmény annak megítélésében is, hogy oly vakon hitt a kétes forrásból előkerülő okmányoknak, habár azt a makacsságot, melylyel okmányai hitelét a hozzáértők részéről fölmerülő kételyekkel szemben más, ugyanazon forrásból származó, iratokkal igyekezett fenntartani, még matematikus volta sem menti egészen. Astier-Réhu ellenben történetíró, a ki évekig volt a külügyminiszterium levéltárnoka s így teljesen lehetetlen, hogy a nyakába varrt okmányok közül legalább azokról, melyek állítólag királyok, pápák, császárok, hadvezérek kezéből származ-

¹ I. m. 358. l.

² U. o. 359. l.

nak, első pillanatra meg ne állapítsa koholt voltukat. Ez megeshetik egy diltettáns történetiróval, de nem egy olyan oklevél-kukaczczal, a minőnek Daudet hősét rajzolja, a ki kétségkívül az École des Chartes-ból került ki. Daudetnak különben sejtelve sem volt a diplomatikáról. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a jelenet, melyben Huchenard báró, az Académie des Inscriptions tagja Astier-Réhunek, a ki összeköttetései révén időközben sécrétaire perpétuel-lé lépett elő, bebizonyítja, hogy V. Károly három levele koholmány.¹ Magát a jeles oklevélismerőt is csupán a vegytan vezette rá az igazság kiderítésére, mely a három, savakkal agyonkezelt pergamendarab mindegyikén előtűntette e jegyet: B. B. *Angoulême*. 1836.

Indokolatlan könnyenhivéséért Astier-Réhu a szerző jóvoltából, szörnyű mód lakol. Midőn tévedése napfényre kerül s a birói tárgyalás, melyhez elég önérzete volt folyamodni, ellene fordítja akadémiikus kollégáit, sőt szívtelen nejét is, a gúnyolódó mobról nem is szólva, kétségbeesésében a Szajnába veti magát. Jules Lemaîtrenek igaza van, a mikor kifogásolja e szertelen befejezést: «les choses s'oublent, — úgymond — et dans huit jours on ne songera plus à son affaire, ou même sa loyauté et son courage lui auront ramené de défenseurs».² S e véleményét önkénytelenül megerősíti, a mikor a Lucas-féle esetre utalva, Michel Chaslest — összetéveszti Émile Chasles-lal!

Legjobban az Akadémia szerepét torzította el regényírónk. Azt a jelentős szerepet, melyet az Akadémia a Lucas-féle eset kiderítésében játszott, teljesen elsikkasztja. Astier-Réhu Galileiről szóló munkájáról a firenzei akadémiának kell megállapítania, hogy valótlan okmányokon van fölépítve s a francia tudós társaság elég naiv azt hinni, hogy e lesújtó vélemény, mely természetesen nyomtatásban is megjelent, ki fogja kerülni a botrányra éhes párisi sajtó figyelmét. Persze csalódik e naiv hitében s a zárt ülésen nagy a megrökönyödés. Az egész testület hihetetlenül gyáván és erkölcstelenül viselkedik; sehogy sincs kedvére Astier-Réhu férfias viselkedése, megtagad vele minden szolidaritást s azon tanakodik, miként lehetne kitéssékelni köréből a kényelmetlenné vált örökös titkárt.

¹ I. m. 263—264. l.

² Les contemporains. IV : 227. l.

A valóságban egész más volt az Akadémia szerepe. Midőn Chasles újszerű fölfödözéseivel a nyilvánosságra lépett, azonnal fölhangzott a kétkedés szava. Igaz, hogy a kétkedők mellett a hívők sem maradtak el s hazafias vakbuzgóságában maga Thiers is egy perczre Chasles pártjára állott. Főleg a nagy történetirő ez elhamarkodott véleményének tudható be, hogy az Akadémia másfél évi csatározás után 1869. április 5-iki ülésén a maga hivatalos tekintélyével is az okmányok valódisága mellett foglalt állást. De az is igaz, hogy az Akadémia egy tagja volt az, a ki alig két hónapra rá e vélemény tarthatatlanságát kimutatta, még pedig az Institut kupolája alatt. Verrier az 1869. június 21-iki ülésen kezdte fölolvasni érdekes emlékiratát, melyben sorra kimutatja a Lucas-féle tákolmányok forrásait s ez a fölolvasás négy ülésen keresztül tartott. A firenzei akadémiának pedig csak annyi része volt a hamisítás földerítésében, hogy magának a francia testvértársulatnak a megkeresésére hasonlította össze Galilei névalírását a tulajdonában levő kétségtelen eredetiekkel s állapította meg ez alapon hamisítvány voltukat.

Ime mint tükröződik a regényirő szatirikus munkájában a legnagyobb irodalmi szédelgés, melyet a pénzvágy az emberi hiszékenység számlájára elkövetett.

Egy másik gyakori motívum az irodalmi hamisítások előidézésénél valamely politikai eszmény, irányzat diadalra segítése elismert tekintélyek bevonásával. Ez a czél vezette Solont, a ki állítólag saját politikai meggyőződését tükröző verseket toldott az *Iliasba*. Ez a czél adta Gauden, későbbi exeteri püspök kezébe a tollat, hogy a szerencsétlen I. Károly király álarcza alatt kiadja *Eikon Basilike* cz. könyvét, melynek szerzőnk szerint kiváló része volt az angol restauráció előidézésében.

Más esetekben ismét az ember misztifikálásra való hajlama, párosulva azzal a perverz élvezettel, melyet saját művünknek, mint világhírű irodalmi nagyság alkotásának kortársainkra tett hatása okoz, játszhatott közbe a tett elkövetésénél. Csakis ez magyarázhatja meg pl. Sigonio híres humanista tudós csalását, a ki *Consolatio* című, pompás latinsággal megírt művét, mint Cicerónak leánya, Tullia halála alkalmával írt s Lactantius által többször idézett iratát adta ki Velenczében 1583-ban.

Egy másik, gyakori motívuma a csalásnak az a vágy, hogy

valami új fölfedezéssel lepjük meg a tudományos világot. Ez az eruditio világában ma is hatalmas vágy, melyet Brunetiére némi megvetéssel *le fureur de l'inédit*-nek nevezett el, birhatta rá François Nodot-t 1690-ben, hogy állítólagos Petronius-töredékeit összetákolja s mint saját fölfedezését bocsássa világgá. Alighanem ugyane csoportba sorozható a nagytudományú viterbói származású dömés szerzetesnek, Giovanni Naninak *Antiquitatum libri quinque* czimen 1498-ban Rómában megjelent vaskos kötete, melyben nem kevesebb mint tizenegy addig csak nevééről ismert szerző «töredékeit» «gyűjtötte» össze egyébként bámulatos sok ismeretről tanuskodó kommentár kíséretében. A gyűjtemény eleinte hitelre talált, adatait mások is fölhasználták, többek közt Leonardo Alberti is, a kit állítólag azon való bánata vitt sírba, hogy Nanni (Annius Viterbensis) tákolmányainak felült.

Az irodalmi szédelgés egy másik lélektani indítóoka az, hogy a szerző ez úton akar az ismeretlenség homályából kiemelkedni. Horace Walpole, a mikor *Castle of Otranto* cz. regényét elsőizben kiadta, régi középkori krónika fordítása gyanánt hocsátotta világgá és csak miután e fogással ráterelte a közfigyelmet, vallotta be a második kiadás előszavában a jámbor csalást. Ugyanily ok készthette Chattertont ezt a tizenhatéves gyerekembert arra, hogy igaz költői tehetségről tanuskodó zsengeit kissé önkényes ortografiai elváltoztatásokkal s néhány nem épen szerencsésen megválasztott angolszász szó beékelésével mint Thomas Rowley, állítólagos XV. századbeli barát munkáit adja ki. Csakhogy az ő kísérlete tragikusan végződött. Ugyanaz a Walpole, a ki néhány évvel előbb kétségkívül enyhébb formában, de lényegileg hasonló suskust követett el, könyörtelenül leleplezte a fiatalembert. Chatterton, a ki Londonban a legnagyobb nyomorban tengődött, kétségbeesésében öngyilkossá lett s e tetteivel egy sokat ígérő költőtől fosztotta meg nemzetét.

A XVIII. században különösen Anglia valódi melegágya volt az ilyfajta hamisításoknak. E században adja közre Macpherson Ossiánját, melyről Farrer nem emlékezik meg könyvében, noha részben kétségkívül tárgyához tartozik s e században gyártja William Henry Ireland Shakespeare leveleit, *Kynge Leare (sic)* «sajátkezű» kéziratát, sőt egy «elkallódott» szindarabját is, *Vortigerne*-t, mely a Drury-Lane színházban elő is

adatott s a család leleplezését nem kis mértékben sietette. Farrer erről az érdekes esetről sem tesz említést, holott sokkal inkább vág munkája körébe, mint az állítólagos formosai neofitának, Psalmanazarnak kissé hosszasan előadott csalásai, melyek különben szintén a XVIII. századi angol társadalom megdöbentő hiszékenységét tették próbára.

Egészen külön típus az irodalmi hamisítások történetében William Lauder, a XVIII. század angol tudósainak egyik legkiválóbbika. Míg a legtöbb hamisítót munkájában akár a maga, akár a mások anyagi előnye, vagy valamely eszme, pártállás térfoglalásának reménye vezérli, addig Lauder egy nagy költő hírnevének lerombolása érdekében folyamodik ehhez a becestelen eszközhöz. Minden igyekezete oda irányult, minden törekvése abban összpontosult, hogy Milton nagyságát semmivé tegye, költői habérait megtépdesse s a sárba tiporja. E végből minden áron ki akarta mutatni *Paradise lost* cz. époszáról, hogy az merő plágium. Épen ezért nem átallotta Milton tényleges forrásait egyes interpolációkkal meghamisítani, sőt arczátlansága annyira ment, hogy még Milton műve latin fordításából is kiszakított egyes részleteket s korábbi latin költők művei gyanánt állította szembe az angol eredetivel!

Végül vannak oly «hamisítványok» is, melyek eredetileg minden megtévesztési szándék nélkül készültek s csak az idők folyamán, a kései utódok könnyelmű hiszékenysége révén váltak hamisítványokká. Ilyenek pl. azok az Euripides, Themistocles, Sophocles s más ókori nagyságok neve alatt forgalomba jött levelek, melyek eredetileg a sophisták tanítványainak iskolai gyakorlatai voltak s csak a reneszánsz első hevében tekintettek e nagy férfiak saját műveinek. Valódiságuk ellen csupán a XVII. század óta kezdtek állást foglalni, a mikor is Bentley ez irányú vizsgálódásainak eredményét közzétette.

Farrer könyve a különböző esetek leírásában és összegyűjtésében teljességre épen nem tart igényt. Művének tizenhat fejezete nem kapcsolódik egymásba s inkább ugyanazon tárgykörből vett tárczák gyűjteménye. Angol ember létére elsősorban a saját hazájabeli irodalmi szédelgések kötötték le figyelmét. A tizenhat fejezetből nem kevesebb mint nyolcz, tehát a műnek épen fele, kizárólag angol eseteket tárgyal, míg a többit klasz-

szikus, olasz, görög, német s francia hamisításoknak szentelte, de ezek közt is sok olyan van, melynek szálai angol gyűjtők kezében futnak össze.

A kisebb nemzeteknek európai botránynya nem fajulhattott eseteire természetesen nem terjeszkedik ki. Így nem szól hazánkról sem, pedig nem nagyszámú eseteink közül legalább a lengyel származású Litterati Nemes Sámuelé, épen hamisítványainak nagy számánál fogva megérdemelte volna az ismeretetést.

A hazai eseteket, melyek javarészt régi magyar nyelvemlékek gyártása körül forognak, kimerítően tárgyalta Tolnai Vilmos Tóth Béla *Magyar ritkaságok* cz. gyűjteményében.¹ E szerint Nemes hamisítványainak a száma huszonöt. Legtöbb port vert föl közülök egy I. András korabeli imádságokat tartalmazó, 155 negyed-rétű lapból álló, hártýára írt breviarium, melyet Nemes 1842-ben Klagenfurtban «talált» s ama kor legkiválóbb magyar bibliofiljének, Jankovich Miklósnak varrta a nyakába, a ki többi hamisítványát is megvásárolta. Ez imádságokat Jerney János fejtette meg s adta ki bő nyelvi magyarázatokkal 1854-ben, *Magyar nyelvökincsek* cz. munkája II. kötetében: valódiságukat 1853-ban maga Toldy sem vonta kétségbe, de 1862-ben már gyanusnak, 1864-ben több mint gyanusnak ítéli őket, míg végre Szabó Károly 1866-ban végleg kimutatja koholt voltukat. A másik hamisítványa, mely bár rövidebb ideig, de szintén foglalkoztatta tudományos közvéleményünket, 1301-ből való magyar-latin képes krónikája, melyet a Nemzeti Múzeum 1851-ben szerzett meg Csillag Károly ügyvéd-től és a melyről Mátray Gábor 1854-ben az Akadémia nyelv és széptudományi osztálya július 10-iki ülésén hosszabb tanulmányt olvasott föl.²

A lelkes hangú fölolvásásból, mint az önkénytelen komikum egyik jó példáját, közöljük a következő részletet: «E' magyarhoni codexet maga nemében egyetlennek tartom, nem emlékezővén, hogy nálunk valahol hasonló léteznék. Régiségét bizonyítják

¹ 2 kiad. Budapesten, 1907.

² Szinnyei «Magyar írók»-jában tévesen állítja, hogy Toldy Ferenc mutatta be a krónikát, de az ülés napját jól idézi (IX : 896). Tolnai viszont helyesen Mátrayt jelöli meg felolvasó gyanánt, de a felolvasás napját helytelenül július 24-ére teszi. (i. m. 13. 1.)

a' XIII. század' végére mutató latin fölíratok és a' festmények, kivált arczképeknek régi modora 's kopottsága. A' levelek' sarkaiba beszorult arany 's ezüst porszemeket is találtam még; miről gyanítom, hogy az előforduló nevek' kezdő betűjei eredetileg arany 's ezüsttel voltak díszítve. Írásneme többféle kerül elő: mástól a' tájképek és épületek' nevezetei, ismét mástól a' később időbeli magyar írások, és a' latin chronosticonok.

«Mi a' festmények' becsét illeti, úgy látszik, hogy a' festész a' művészet' magasabb fokáig nem emelkedett, 's csak természeti hajlama volt egyedüli mestere. 'S habár az arczképeket, mellyeket közöl, nem mind festé is természet után, annál hitelesebbeknek tarthatjuk a' későbbi arczképek 's tájfestményi tárgyakat, mellyeket hihetőleg vagy már akkor létezett eredeti festményekről készített, vagy saját szemével látott. E' festmények, névszerint az arczképek, többnyire az Árpád-családi királyok és leginkább IV. Béla és három utóda' korára vonatkoznak; csak egy arczképet lehetne Venczel király' idejére szorítani; miről azonban lehetséges, hogy még az is III. András alatt festetett. És így, miután a' vegyes uralkodó családokból egy király képe sem fordul elő benne, minden egyéb személy' arczképét is a' XIV. század előtt élt egyéneknek kell tulajdonítanunk. Sajnálni lehet egyébiránt, hogy későbbi évek alatt nem egy, hanem több avatatlan kéz megújítván a' talán színöket vesztett 's elhalványult képeket, eredeti valóságuk nemesak megrongálódott, hanem el is torzított. Az eredeti festész' műveit a' halvány veres festék jellegzi; az élénkebb, kivált sötétebb veres és rózsaszínek későbbi kézre mutatnak.»¹

Ez után következik a kodex, jobb ügyhöz méltó buzgósággal készült, tüzetes leírása, fejtegetéseit a mű írójára vonatkozó e föltevésével rekeszti be: «Az itt előforduló némelly német helynevekből gyanítani lehet, hogy a' tájképek 's 'e földrajz' festője nem magyar, hanem német, 's talán (minthogy a' szepesi némabarátok' templomát is lefesté) valamely carthausi szerzetes lehetett».² Végzetül a következő óhajtást koczkáztatja meg: «Mellyek után mai közleményemet befejezván, kívánom, vajha

¹ Magyar academiái értesítő 1854-ről. 179. l.

² U. o. 189. l.

hasonló régi képes kodexek közül még többet is fedezhessünk föl, kivált honunk történetére vonatkozókat». ¹

Litterati nemcsak magyar s latin nyelvű kodexekkel és okiratokkal, hanem czirill betűs okmányokkal, kínai szövegtöredékekkel, térképekkel stb. is kísérletezett; ezek azonban már mint hamisítványok kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba, a hol két tokba összegyűjtve kuriózumokként ma is őriztetnek.

Egyéb koholt irodalmi emlékeink közül fölemlíthetők még a gellei imádságos könyv, melyet Révai még valódinak tartott, az 1839-ben feltűnt túróczyi fakönyv, mely 127 személynevet tartalmaz «hun-székely» írásban; mindkettőről Szabó Károly mutatta ki véglegesen hamisítvány voltukat. Mindeddig nem sikerült megfejteni az Akadémiában őrzött «rohonczyi kodexet», mely 1838-ban került oda gróf Batthyány Gusztáv könyvtárával. Valami titkos írással írott tizenkettedrétű kötetke ez a mű, melynek készítőjét Szabó Károly és Fejérpataky László a hirhedt Litteratiban gyanítják.

Míg e hamisítványok a XIX. század első felében merültek fel, a hirhedt Karacsay-kodex irodalmi szereplése újabb keletű s 1902 óta, a mikor Fadrusz János zilahi Tuhutum emlékére e kodexből vett feliratokat vésetett, hosszabb ideig napirenden maradt. A kodex megvizsgálására az Akadémia Szilády Áron elnöke alatt Fejérpataky Lászlóból, Katona Lajosból, Sebestyén Gyulából és ifj. Szinnyei Józsefből álló bizottságot küldött ki. A bizottság 1903 márczius 18-án kelt terjedelmes jelentésében úgy paleografiai, mint nyelvészeti és irodalomtörténeti szempontból kimutatja, hogy «az úgynevezett «Karacsay-kodex» és a hozzá hasonló rovásírásos bejegyzések a bizottság elé terjesztett, az I. számú jelentésben részletesen ismertetett könyvekben a XIX. század második feléből eredő hamisítványok, a melyek sem a rovásírás hagyományának folytonosságát, sem a bejegyzések tartalmának és nyelvi alakjának regiségét nem bizonyíthatják; sőt épen nyelvezetükkel árulják el a legfeltűnőbb módon későkori eredetüket és koholtságukat». ²

Másjellegű hamisítvány, melyről Tóth Béla könyve nem tud.

¹ U. o. 189—190. l.

² Akadémiai értesítő XIV : 210. l.

Sallustius, *De coniuratione Catilinae* cz. művének a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött egy példánya, melyet ismeretlen elárúsítója egykor mint Korvin-codexet varrt Jankovich Miklós nyakába. Az érdekes hamisítványt a könyvtár állandó kiállításában 39. sz. a. közszemlére kitették. Leírása a kiállításról szóló hivatalos katalógus szerint a következő: «Hártya kézirat a XV. századból. Olasz izlésű, csinosan írt és festett codex, a melyet a czimplajára festett czimer nyomán a legújabb időkig a Korvinából valónak tartottak. Ámde a czimer festésének újabb jellege s az egykori tulajdonosok nevei kétségtelenné teszik, hogy a kézirat a hamisított Korvin-codexek csoportjába tartozik».¹ Csonthosi 1881-ben kiadott Latin Korvin-codexek bibliografiai jegyzéke cz. dolgozatában² még mint valódi Korvin-kéziratot tárgyalja ezt a kis nyolczadrétű, 79 levélből álló kötetet.

Mint minden csalást, az irodalmi is előbb-utóbb kiderítik. A világosság leghatalmasabb terjesztője a sötétség e munkájában a filologia. Sigonio Cicero-utánezatát néhány a kiváló latin stilista nyelvhasználatától eltérő szó, vagy fordulat tette gyanussá. Cicero *De natura Deorum* cz. műve negyedik könyvének hitelét, melyet 1811-ben Seraphinus páter «födözött fel», hasonló filológiai érvek mellett néhány tárgyi vonatkozás semmisítette meg, a melyek szent Pál leveleinek alapos ismeretét tételezik föl. Chatterton vesztét az oly fajta tévedések okozták, hogy «comfort» értelemben «cherisaumei»-t s nem «cherisaunce»-t használt s ekként ugyanazt a hibát követte el a XV. századbeli Rowley, a mit — Kersy követett el angolszász szótárában. Gauden szerzőségét I. Károlylyal szemben főleg az bizonyítja, hogy az *Eikon basiliké*-ben számos oly fordulatot, képet, hasonlatot találunk, melyek e termékeny egyházi író egyéb, saját neve alatt megjelent műveit jellemzik. Egy pompás Luther hamisítvány ellen egyebek közt az költött gyanut, hogy míg a reformátor abban az időpontban, a melyről e hamisítványt keltezték, egyéb, kétségtelenül valódi kézírataiban az ily szavakat, mint mein, mir, már i betűvel írta, addig a kérdéses hamisítványban

¹ A M. N. Múzeum Széchényi Orsz. könyvtárának történeti és irodalomtörténeti kiállítása. Budapest, 1902 : 17—18. l.

² Magyar Könyvszemle. 1882 : 148. l.

ilyenkor mindig a régibb y betű szerepel. Vrain-Denis Lucas levélhamisítványait részben azzal derítették ki, hogy kimutatták, mennyi helyet vett át a hamisító szószerint szinte közkézen forgó kompendiumokból s mások más kiadott leveleiből.

A filologiai érveket sok tekintetben kiegészítik s megerősítik a történetiek. Chronologiai tévedések, későbbi események ismeretéről tanuskodó mellékes megjegyzések, esetleg későbbi írókból vett plágiumok, megannyi árulói ennek az átkos mesteriségnek.

Oly esetekben, a mikor az irodalmi csalás technikai hamisítással párosul, a technikai részek gondos vizsgálata is döntő érvekre vezet. Így a használt papiros vizjegye, színének vegyi vizsgálata szintén nem egyszer vált a koholmány árulójává. A már említett Luther-féle hamisítványon lévő szúnyomokat nagyítóüveggel vették vizsgálat alá s kiderítették, hogy a tinta befolyt a lyukakba, jelöl annak, hogy a papiroson látható írás oly időpontban készült, a mikor a szű már elvégezte romboló munkáját. A tinta vegyelemzése is sok esetben eredményre vezet. Végül az írás típusának gondos vizsgálata is megbízható vezető a koholmányok útvesztőjében.

Néha azonban úgy a filologiai, mint a történeti s tisztán technikai eszközök sem elégségesek a csalás föltétlen kiderítésére. E tekintetben legyen elég Simonides Konstantinra, a mult század egyik legtehetségesebb irodalmi csalójára utalnom, a ki oly ügyesen végezte dolgát, hogy máig sem volt véglegesen kideríthető, melyek az eredetiek, melyek a hamisítványok az általa forgalomba hozott kéziratömegben.